

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Psychologické otázky dětské delikvence

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Karolina Diallo

Autor práce: Simona Doleželová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 2. ročník, kombinované studium

2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské (diplomové) práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

31.3. 2015

Simona Doleželová

Děkuji za cenné rady, připomínky a metodické vedení
Mgr. et Mgr. Karolině Diallo při vypracovávání mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod	7
1 Pojmy.....	9
2 Vývoj osobnosti.....	11
2.1 Vývojová období.....	11
2.1.1 Kritické životní události	11
2.2 Předškolní věk.....	12
2.2.1 Zlatý věk hry.....	12
2.2.2 Svědomí dítěte	12
2.2.3 Rodičovská výchova.....	13
2.3 Mladší školní věk.....	13
2.3.1 Vstup do školy	13
2.3.2 Vliv techniky a médií	14
2.4 Pubescence.....	15
2.4.1 Prepuberta.....	15
2.4.2 Puberta.....	15
3 Faktory ovlivňující vývoj dětské delikvence.....	17
3.1 Dědičnost	17
3.1.1 Studie dvojčat	17
3.1.2 Studie adopcí	18
3.2 Rodina.....	18
3.2.1 Vazba matky a dítěte	19
3.2.2 Rodinné prostředí	19
3.2.3 Výchovný styl v rodině	20
3.2.4 Konflikty v rodině	21
3.3 Škola a vzdělání.....	21
3.3.1 Škola a rodina	21
3.3.2 Postavení dítěte ve škole	22
3.3.3 Vzdělání a jeho vliv na delikvenci	22
3.4 Vrstevnické skupiny	23

3.4.1	Dělení delikventních skupin	24
3.4.2	Důležitost vrstevnické skupiny.....	24
3.4.3	Kriminální činnost ve skupinách	24
3.5	Média	25
4	Delikventní činy	27
4.1	Lhavost.....	27
4.2	Útěky.....	27
4.3	Šikana.....	28
4.4	Krádeže	29
4.5	Záškoláctví.....	29
5	Prevence kriminality dětí a mládeže	31
5.1	Programy prevence	32
5.1.1	Předškolní programy pro děti	32
5.1.2	Programy určené rodičům	33
5.1.3	Programy vázané na školu.....	33
5.1.4	Vrstevnické programy	34
5.1.5	Komunitní programy	34
5.2	Prevence v České republice	35
5.3	Prevence sociálních deviací	35
6	Trest, opatření, trestní řízení a ochranná výchova.....	37
6.1	Trest a opatření	37
6.1.1	Provinění u mladistvých	37
6.1.2	Opatření u mladistvých.....	37
6.1.3	Provinění u dětí.....	38
6.1.4	Opatření u dětí	38
6.2	Ochranná výchova	38
6.2.1	Diagnostický ústav	39
6.2.2	Dětský domov.....	39
6.2.3	Dětský domov se školou.....	39
6.2.4	Výchovný ústav	39
	Závěr.....	40
	Seznam použitých zdrojů.....	41
	Internetové zdroje	42

Abstrakt.....	43
Abstract.....	44

Úvod

Delikvence je typ jednání, při kterém jsou porušeny sociální normy, které jsou chráněné právními předpisy. Latinské slovo delinquere znamená provinít se. Člověk, který se proviní, je delikvent.

Již ve starověku se řešilo, co s dětmi, které poruší společensky nastavené normy. Navrhované tresty byly různě přísné. Např. v Chammurapiho zákoníku se přikazovalo synovi, který udeří svého otce, useknout obě ruce. Vývoj trestů za delikventní chování prošel mnoha fázemi. V současnosti u dětské delikvence nemluvíme o trestu, ale o opatření.

Jelikož děti delikvencí porušují nejen právní normy, ale i společenské, týká se tento problém celé naší společnosti. Považuji za důležité věnovat mu velkou pozornost. V posledních letech přírůstek dětských delikventů není tak velký. Bohužel nelze zatím hovořit o zlepšení situace.

Jako pedagog volného času se budu setkávat i s dětmi, které mají nějaký delikventní čin za sebou. Proto si myslím, že zvolené téma je mému oboru blízké. Hlavním cílem mé práce je přiblížit problematiku, které souvisí s delikvencí dětí a faktory, které mají zásadní vliv na její vznik.

Práce se skládá pouze z teoretické části. Vybraná témata týkající se dětské delikvence budu rozebírat za pomoci odborné literatury. Nejdříve vysvětlím pojmy, které souvisí s vybranou tematikou. V další části se budu zabývat vývojem dítěte v období mezi předškolním věkem a pubescencí.

Následující kapitolu budu věnovat faktorům, které ovlivňují vytvoření dětské delikvence. Uvedu zde ty nejvlivnější, jako je dědičnost, rodina, škola, vrstevnické skupiny a v neposlední řadě média. Na tyto faktory navážu nejčastějšími delikventními činy, se kterými se můžeme během naší pedagogické praxe setkat.

Prevenci považuji za klíčovou aktivitu proti rozšiřování delikvence. V prevenci musíme působit na děti, které ještě žádný delikventní čin nespáchaly – prevence primární a sekundární. Dále hovoříme o terciální prevenci, kde se již setkáme s dětmi, které delikventní čin spáchaly. Zmíněny jsou zde také skupiny dětí, které by mohly mít k delikventním činům sklony a je u nich potřeba prevenci nepodceňovat. Na závěr této kapitoly uvedu preventivní programy.

Poslední kapitolu věnuji opatření, provinění a ochranné výchově. Zde práci zaměřím na ochrannou výchovu, která bývá nařízená soudem (diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav).

Jako klíčovou literaturu jsem použila knihu od Čápa J. a Mareše J. – Psychologie pro učitele a Říčan P. – Cesta životem. Dále jsem použila knihu od Matouška O. a Kroftové A. – Mládež a delikvence. V této knize jsem nejvíce našla oporu ve vypracování faktorů ovlivňující dětskou delikvenci, pojmy a prevence dětské delikvence.

1 Pojmy

Dítě

„Člověk od narození do 15 let, nemá trestní odpovědnost, někdy pro jedince tohoto věku používají orgány činné v trestním řízení též označení nezletilý.“¹

Mládež

„Výraz používáme v souladu s mezinárodními dokumenty pro mladé lidi do doby dovršení 18. roku a bez vymezení dolní hranice věku.“²

Riziková mládež

Mládež, která má zvýšený sklon k sociálnímu selhání, tj. dispozice k delikventnímu chování, k závislostem (drogy, alkohol), patologické hráčství, k členství v náboženských sektách nebo v extremistických skupinách.³

Delikvence

„Širším pojmem než kriminalita je delikvence, neboť označuje činnost porušující nejen právní, ale i společenské, tedy širší normy, takže se takové jednání vztahuje i na děti a mladistvé, kteří se tak stávají delikventy.“⁴

Dětská delikvence

Někdy bývá taky označována jako predelikvence nebo dětská kriminalita. O dětské delikvenci mluvíme u dětí do 15 let. Typické je delikventní chování ve skupinách. Děti si svůj čin předem málo promyslí a připraví. Většinu svých činů spáchají spontánně. Činy jsou směřovány většinou proti majetku, výjimečně konají násilné činy.⁵

¹ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 315.

² Tamtéž, s. 316.

³ Srov. Tamtéž, s. 318.

⁴ Národní informační centrum pro mládež *Kriminalita a delikvence - charakteristika*, [online].

⁵ Srov. Ostrov radosti – Středisko volného času *Kriminalita, delikvence, vandalismus*, [online].

Predelikventní chování

„Chování, z něhož se s vyšší pravděpodobností než z jiných typů chování může vyvinout trestná činnost, jsou to např. útěky z domova, záškoláctví, agresivní napadání spolužáků.“⁶

Sociální selhání

„Sociální selhání (u dětí a mládeže) – kriminální chování, sebevražedné jednání, předčasné ukončení povinného vzdělávání, nezaměstnanost, těhotenství před dosažením hranice dospělosti, vznik závislosti na alkoholu, na nealkoholových drogách a patologické hráčství, a to jednotlivě nebo v různých kombinacích.“⁷

Provinění

„Trestné činy mladistvých se nazývají provinění. Aby se jednalo o provinění, za které by měl být mladistvý stíhán, příp. odsouzen, musí toto provinění vykazovat míru závažnosti vyšší než malou. Mladistvý musí mít vždy obhájce, a to až do doby, než dosáhne 18 let věku. Do vazby jej lze vzít jen v opravdu výjimečných případech.“⁸

Opatření

„Je-li mladistvý soudem shledán vinným, neukládá se mu trest, ale tzv. opatření.“⁹

Kriminalita

„Kriminalita je úhrn činů uvedených v trestním zákoníku obvykle popisovaných podle prostoru, času, rozsahu, struktury a pohybu. V obecném slova smyslu je to zločinnost, tedy společenský jev, kterým se rozumí souhrn trestné činnosti.“¹⁰

⁶ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 317.

⁷ Tamtéž, s. 318.

⁸ Trestní řízení *Trestní řízení ve věcech dětí a mladistvých*, [online].

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Národní informační centrum pro mládež *Kriminalita a delikvence - charakteristika*, [online].

2 Vývoj osobnosti

2.1 Vývojová období

„V průběhu života člověk prochází několika výrazně odlišnými obdobími. Podle nápadných znaků a biologických, sociálních a psychologických změn se nejčastěji rozlišují:

- *prenatální období*
- *rané dětství, které zahrnuje první rok života a dále druhý a třetí rok*
- *předškolní věk, přibližně od tří do šesti let*
- *mladší školní věk, kdy dítě navštěvuje první stupeň základní školy*
- *střední a starší školní věk, popřípadě věk mládí; zahrnuje prepubertu, pubertu a dále adolescenci*
- *dospělost, která se dále člení na mladou dospělost, střední dospělost a pozdní dospělost*
- *stáří“¹¹*

Se zde uvedeným rozdělením vývoje člověka do těchto skupin nebude každý souhlasit. Důležité je to, že každé stádium je základem pro nadcházející stádium. Toto velice podrobně rozpracoval neoanalytik E. H. Erikson.

Uvedu proto zde ještě „*Přehled vývojových stádií podle E. H. Eriksona (1968)*:

1. *Iniciativa proti vině (předškolní věk).*
2. *Snaživost proti méněcennosti (školní věk).*
3. *Identita proti konfuzi rolí (puberta a adolescence).“¹²*

2.1.1 Kritické životní události

Jeden z pohledů na vývoj jednice je koncepce kritických životních událostí, která vysvětluje individuální rozdíly ve vývoji osobnosti. Jako příklad kritické životní situace můžeme uvést např. smrt v rodině, válka, přestěhování rodiny, narození sourozence, rozvod rodičů. Kritické události znamenají změnu ve způsobu života rodiny, v rodinné komunikaci a změnu v životních plánech celé rodiny. Tyto kritické životní události přicházejí nečekaně a často jsou individuální. Vývoj osobnosti zvyšují velice rozmanitě. Mezi lajky se traduje názor, že zažívání kritických životních událostí nepříznivě působí na zdravotní stav a psychický vývoj člověka. Výzkum tento názor nepotvrdil. Záleží

¹¹ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 213.

¹² Tamtéž, s. 214 – 215.

především na tom, jak člověk kritickou životní událost sám zpracuje. Zpracování zase závisí na mnoha podmínkách. Kritickou životní událost lépe zpracujeme, když postihne víc lidí najednou (např. nezaměstnanost, válka), než když postihne jedince nebo jeho rodinu.¹³

2.2 Předškolní věk

Předškolní věk se uvádí zpravidla od tří do šesti let. „*Toto vývojové období je charakterizováno rozvojem pohybové aktivity a intenzivního smyslového a citového vnímání.*“¹⁴ Ve třech letech dítě nastupuje do mateřské školy a v jeho životě to znamená velký mezník. „*Předškolní věk má dvě rozmezí daná novým sociálním zařazením dítěte. Na samém počátku, mezi třetím a čtvrtým rokem, je to vstup do mateřské školy a na konci, po dovršení šestého roku, nástup do základní školy.*“¹⁵

2.2.1 Zlatý věk hry

Předškolnímu období se také říká zlatý věk hry. „*Doma, na hřišti, v mateřské škole, všude se děti věnují rozmanitým hrám pohybovým, konstrukčním, napodobovacím a námětovým, hraní rolí aj.*“¹⁶ Děti získávají při hrách kamarády, se kterými uzavírají spíše krátkodobé přátelství. Můžeme si při hře všimnout rozdílných rolí děvčat a chlapců. Děvčata se věnují panenkám, zatímco chlapci stavebnicím nebo autům.¹⁷

2.2.2 Svědomí dítěte

V předškolním věku dochází k vývoji svědomí. „*U předškoláka se objevuje navíc svědomí. Jak už slovo napovídá, svědomí má co dělat s vědomím. Dítě je si teď dobře vědomo, co je jeho povinností, a také co nemá dělat a proč. Zároveň ví, proč má dobré svědomí – anebo proč je trápí výčitky svědomí, proč má pocit viny.*“¹⁸ Svědomí reguluje jednání člověka, i když je čin soukromý. Svědomí je tedy vnitřní činitel. I když o činu nikdo neví, svědomí se přesto ozývá. Ze začátku je dětské svědomí negativní. Obsah dětského svědomí je složen ze zákazů. Negativní svědomí může někdy člověku

¹³ Srov. ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 217 – 218.

¹⁴ LISÁ, L.; KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 169.

¹⁵ Tamtéž, s. 173.

¹⁶ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 227.

¹⁷ Srov. Tamtéž, s. 227.

¹⁸ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 133.

zůstat na celý život. Svědomí dítěte v předškolním věku je heteronomní. Znamená to, že co se smí a nesmí, má a nemá, určují autority. Hlavní autoritou jsou rodiče.¹⁹

2.2.3 Rodičovská výchova

Vliv mateřské školy je přínosný, ale těžiště je v rodině. Pokud budeme usilovat o pochopení osobnosti dítěte, nebudeme v budoucnu zklamáni jeho chováním. Při výchově dítěte v předškolním věku bychom měli nejvíce využívat jeho přirozených sklonů a působit nepřímo, při každé vhodné příležitosti. Dítě musíme vychovávat v každé příležitosti a nikdy jí neodkládat. Citově vřelé klima rodiny je nenahraditelné. Rodiče fungují jako ochránci proti nepříznivým vlivům vnějšího světa.²⁰

„Přiměřený a harmonický duševní vývoj dítěte předškolního věku je přímo závislý na souladu v rodině a citové stabilitě rodičů.“²¹ Pokud v rodině není citová stabilita, rodiče pěstují v dítěti základ pro delikventní chování. Rodinou, jako faktorem, který ovlivňuje vznik delikvence, se budeme zabývat v další kapitole.

Když dítě dovrší věku šesti let, mělo by být připraveno a dostatečně vyvinuto pro vstup do základní školy.

2.3 Mladší školní věk

2.3.1 Vstup do školy

„Na počátku období je dítě ve srovnání s dospělým nápadně lehkověrné, důvěřuje rodičům i učiteli na slovo, nepochybuje ani o žertem pronesené hrozbě. Doslova vzhlíží k autoritě. Postupně však přicházejí pochybnosti o Ježíškovi a Mikulášovi i o jiných mýtech, a to i když se rodiče snaží, aby je dítěti uchovali.“²² Dítě si kromě vztahu k učiteli také tvoří vztah ke spolužákům. Kamarádské vztahy mezi spolužáky jsou již trvalejšího rázu oproti vztahům z mateřské školy. „Dítě se učí různým formám sociální interakce a komunikace s různými lidmi – členy rodiny, učiteli a spolužáky. Mnoho záleží na předchozích zkušenostech dítěte v sociální interakci a komunikaci.“²³

„Vstup dítěte do školy je důležitý životní mezník, jímž nastává pronikavá změna v jeho způsobu života a sociálních vztazích. Dítě to prožívá již v tom smyslu, že nyní odchází pravidelně z domova do školy, tak jako odcházejí dospělí do práce. Dítě má

¹⁹ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 133 – 134.

²⁰ Srov. LISÁ, L.; KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 174 – 175.

²¹ Tamtéž, s. 175.

²² ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 149.

²³ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 229.

nyní společenské povinnosti – školní povinnosti – a ty není možno odpustit ani uprosit. Dítě přijalo novou sociální roli a získalo nový status, roli a status žáka či školáka.“²⁴

Jak se dítě adaptuje na školní docházku, je ovlivněno výchovou v rodině v předškolním období. Dítě přestane být tolik závislé na pomoci rodičů. Ve škole si dítě vyvíjí sociální kontrolu svého chování i hodnotovou orientaci. Reakce dítěte na dospělé je odlišná od chování dítěte k druhým dětem. Děti jsou si blízké společnými zájmy a starostmi.²⁵

Poprvé v životě dítěte jsou názory rodičů a v rozporu s názory jiné autority – učitelů. Dítě je z tohoto nesouhlasného jednání zmatené. Tyto odlišné názory působí na vznik specifické psychické dezorientace, která oslabuje osvojení a upevnění odpovídajících sociální forem chování. Ke správnému upevnění sociálního chování je potřeba důsledná výchova v rodině.²⁶

„Myšlení dětí v mladším školním věku je mnohem rozvinutější než na předchozím vývojovém stupni, na druhé straně to stále ještě není abstraktní myšlení dospělého se středoškolským nebo vyšším vzděláním.“²⁷ Morální vývoj dítěte je v tomto období přechod mezi dětstvím a dospělostí. Děti jsou většinou na úrovni konvenční morálky, chovají se tedy podle příkazů a zákazů rodičů a učitelů. Za své chování očekávají pochvalu, která jim přinese uspokojení. Někdy se už děti tohoto věku řídí svědomím, snaží se vyhnout pocitu viny.²⁸

2.3.2 Vliv techniky a médií

Velký vliv na život dítěte v tomto věku má televize, film, videa, časopisy a počítačové hry. Sledování televize a filmu je psychicky nenáročný proces, proto je u dětí ve velké oblibě. Dítě ve sledovaném příběhu vidí, že se podobá se skutečnosti. Děti příběh někdy dokonce neodliší od reality. Čtení časopisů a knih je lepší forma využití volného času. Dítě příběh nevidí, ale musí si ho pomoci fantazie a zpracování slovního textu představit. Televize i knihy nabízí dětem informace i ukázky různých hrdinů. Bohužel spousta hrdinů má agresivní chování. Hrdinové nejčastěji svým chováním imponují chlapcům. Díky těmto hrdinům si často děti myslí, že agresivní

²⁴ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 228 – 229.

²⁵ Srov. LISÁ, L.; KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 200.

²⁶ Srov. Tamtéž, s. 200 – 201.

²⁷ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 230 – 231.

²⁸ Srov. Tamtéž, s. 231.

chování je normální.²⁹ Tomuto tématu se podrobněji věnuji v kapitole s faktory, které ovlivňují vznik dětské delikvence.

2.4 Pubescence

2.4.1 Prepuberta

Před pubertou dochází ještě k období zvané prepuberta. Prepuberta trvá asi od 11 do 13 let. *„Důležitým vývojovým úkolem v prepubertě je začleňování mladistvého do skupiny vrstevníků, navazování širších i trvalejších kamarádkých vztahů. Mladiství získávají zkušenosti v sociální interakci a komunikaci s vrstevníky již na vyšší úrovni než v předchozích obdobích. Učí se navazovat komunikaci a vztah, podívat se na události očima druhého, vcítit se do něho, přihlížet k jeho potřebám, vzájemně si pomáhat, spolupracovat, a tím upevňovat a udržovat vztah. V tom je důležitá příprava pro navazování a udržování vztahů partnerských i vztahů v pracovní skupině v následujících obdobích.“*³⁰

Kromě komunikace s vrstevníky je pro dítě v tomto věku důležitá komunikace se zvířaty, ta mu doplňuje komunikaci s lidmi. Vztah dítěte ke zvířeti kompenzuje emoční nedostatky, myslíme tím např. komunikaci i vcítění do druhého, empatii a péči.³¹

Mravní zásady dítěte v prepubertě jsou podle vzoru rodičů a učitelů. Děti neustále mají své rodiče jako vzor. Přestože si to nechtějí přiznat, napodobují chování dospělých. Děti odmítají přijímat rady od rodičů a jsou nedůtkliví vůči výtkám a pokynům. Trest uložený rodiči považují za ponižující a reagují na něj vzdorem. Avšak větší vzdor přichází v období puberty.³²

2.4.2 Puberta

Po období prepuberta přichází puberta. *„V pubertě probíhají podstatné biologické změny – růst postavy, ale také změna proporcí, jejich přiblížení tvarům těla dospělých mužů a žen; sekundární pohlavní znaky a funkce pohlavních orgánů; zvýšená neurohumorální labilita atd. Dospívající jsou zvýšeně labilní, náladoví, snadno unavení a podráždění.“*³³ Pubescent se začne více zajímat o svůj vzhled. Dále se bude muset začít vyrovnávat se změnami, které začnou probíhat „uvnitř“. *„Také gejzír nových*

²⁹ Srov. ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 231.

³⁰ Tamtéž, s. 232.

³¹ Srov. Tamtéž, s. 233.

³² Srov. LISÁ, L.; KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 207.

³³ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 233.

myšlenek, pocitů, impulzů a nálad upoutává pozornost pubescenta ke zkoumání vlastního nitra. Ze šťastného extraverta se může stát zamyšlený, zasněný, těkající, nejasně toužící, trpící a přesto novým vnitřním obzorem okouzlený, fascinovaný introvert.“³⁴ Pubescent nedokáže o těchto všech změnách s nikým mluvit. Má pocit, že mu nikdo nerozumí.

Kvůli těmto všem změnám dochází k velkým rozporům s rodiči. Dále zjišťuje, že již na rodičích není tolik závislý. *„Spolu s uvolňováním závislosti na rodičích probíhá v pubertě začleňování do skupiny vrstevníků (obojí proces je pokračováním vývoje z prepuberty). Zkušenosti z komunikace a osobních vztahů v rodině jsou sice základem, ale komunikace a vztahy s vrstevníky jsou pro další začlenění do společnosti rovněž nezbytné. Pubescent hledá ve skupině vrstevníků přijetí jakožto rovnocenný partner. Vrstevníci mají stejné nebo podobné problémy a zájmy na rozdíl od dospělých.*“³⁵ Skupinu vrstevníků může tvořit školní třída nebo vrstevníci, kteří se stýkají ve sportovních nebo jiných zájmových útvarech. *„Vytváří se rozdíl mezi formální a neformální autoritou: žáci si často volí jako oficiálního zástupce třídy pro jednání s dospělými (tedy jako formální autoritu) někoho jiného, než kdo rozhoduje o tom, kam se půjde ve volném čase. Najde-li se v kolektivu opravdu silná neformální autorita, mívá fakticky největší vliv.*“³⁶

Veřejné mínění třídy nebo jiné skupiny vrstevníků je silné. Pubescent kvůli názoru skupiny riskuje konflikt s rodiči a učiteli. Pokud v rodině chybí solidní citové zázemí, podlehne pubescent nebezpečně skupině vrstevníků. Jelikož nechce vybočovat, dělá věci, které mu nejsou podobné – bere drogy, opíjí se aj.³⁷ Pubescent touží získat věrného kamaráda, pokud se to podaří, tito dva tráví veškerý čas spolu.

³⁴ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 180.

³⁵ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 234.

³⁶ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 183.

³⁷ Srov. Tamtéž, s. 184.

3 Faktory ovlivňující vývoj dětské delikvence

3.1 Dědičnost

„Každá lidská bytost je „originál“ – současně však tvoří i součet charakteristik a vlastností zděděných po rodičích. Proces, v němž k tomu dochází, je spolu s výběrem individuálních charakteristik výsledkem zčásti přesného naprogramování, zčásti náhodného výběru. Dědičnost je mechanismem, v němž tyto charakteristiky přecházejí z generace na generaci, a děděné dispozice zahrnují prakticky vše, od na první pohled viditelných znaků až po znaky méně zřejmé, jako jsou např. krevní skupina.“³⁸

Delikvence je chování a chování je komplexně podmíněno. Známe několik faktorů, které ovlivňují delikvenci. Dědičnost je jedním z nich. Zdědit můžeme např. sníženou sebekontrolu nebo hyperaktivitu. Toto však nezpůsobí delikventní chování, které by vedlo k vyloupení obchodu. Genetická vloha pouze zvyšuje pravděpodobnost, že chování bude ovlivněno dalšími činiteli, které vedou k delikvenci. Genetická vloha zvyšuje práh pro působení vlivů prostředí.³⁹ Dalšími činiteli se budeme zabývat v ostatních kapitolách.

3.1.1 Studie dvojčat

Klasický postup při studii genetických vlivů je studie dvojčat. Zkoumají se dvojčata jednovaječná a dvojevaječná. Jednovaječná dvojčata mají největší shodu v genetické výbavě, kterou vůbec můžeme u dvou jedinců vidět. Dvojevaječná dvojčata si jsou v určité míře podobná tolik, jako sourozenci, kteří mají stejné rodiče, avšak se narodili v jinou dobu. Studie chování rodičů k jednovaječným dvojčatům ukázaly, že se k nim chovají podobně oproti dvojevaječným dvojčatům. K těm se rodiče chovají jako k dvěma sourozencům, kteří se narodili po sobě.⁴⁰

Ve dvacátých letech byla v Německu provedena studie dvojčat. Bylo ukázáno, že pokud je odsouzeno k trestu jednovaječné dvojče, bude usvědčeno z kriminálního činu i druhé dvojče. U dvojevaječných dvojčat je tato pravděpodobnost pětkrát nižší.⁴¹ Tyto studie byly ještě několikrát potvrzeny při pozdějších studiích.

³⁸ *Lidské tělo: srozumitelný a zevrubný průvodce po strukturách a funkcích lidského organismu*, 1992, s. 305.

³⁹ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 23.

⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 23 – 24.

⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 24.

3.1.2 Studie adopcí

Studie dědičnosti kriminálního chování u adoptovaných dětí je druhou klasickou metodou. Nejvíce citovaná studie je práce Mednicka a jeho kolegů. Tato práce zahrnuje materiály a téměř 15 000 adoptovaných dětí, které byly umístěny do náhradních rodin. Adopce byly uskutečněny v Dánsku v letech 1927 a 1947. Analýza zahrnuje chlapce, jelikož u dívek byla kriminalita nepatrná.⁴²

„V rodinách, kde nebyl ani biologický, ani adoptivní rodič usvědčen z trestného činu, měl záznam v trestním rejstříku 13,5% synů. V rodinách, kde byl usvědčen jen adoptivní rodič, mělo záznam v trestním rejstříku 14,7% synů, což proti předchozí skupině nepředstavuje statisticky významný rozdíl. Ale v rodinách, kde byl usvědčen z trestné činnosti biologický rodič, mělo záznam v trestním rejstříku 20 % synů. Když se kriminality dopouštěl i adoptivní i biologický rodič, stoupl procento dokázané kriminality u synů na hodnotu 24,5%.“⁴³

Tento výzkum nepotvrdil, že mají děti dispozice k určitému typu kriminality. Biologickou dispozici, kterou děti zdědí, má podle Mednicka pouze obecnou povahu. Obecná povaha zajišťuje schopnost dítěte přizpůsobit se rodinným a společenským pravidlům.⁴⁴

3.2 Rodina

Hranice trestní odpovědnosti vymezuje mírnější tresty pro děti až na počátku novověku. Do této doby byla desetihodinová tovární a zemědělská práce dětí běžná. Další změnou bylo povinné zavedení školní docházky. Také přibýly zařízení, zabývající se předškolním vzděláváním. Děti kromě škol navštěvují různá mimoškolní zájmová zařízení. Doba, kterou děti v těchto zařízeních tráví, je podobná době, kterou jejich rodiče tráví v zaměstnání. V těchto všech institucích je nad dětmi větší sociální kontrola. Děti jsou vystaveny větším tlakům na dokonalou adaptaci a každá odchylka od normy se může stát vážným problémem (např. hyperaktivita).⁴⁵

„Rodina odedávna plní důležité funkce v životě společnosti i jednotlivého člověka:

- *zajišťuje biologickou i sociální reprodukci člověka*

⁴² Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 25.

⁴³ Tamtéž, s. 25.

⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 25.

⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 38 – 39.

- je ekonomickou jednotkou
- kontroluje chování a jednání svých členů
- dává svým členům důležité osobní vztahy, umožňuje společně prožívat radost i smutek, úzkost i uklidnění, přijímat péči a také ji poskytovat druhým“⁴⁶

Tradičnost rodiny se v posledních letech mění. Klesá počet sňatků, porodů, zvyšuje se rozvodovost, dále se zvyšuje počet párů bez dětí. Dále se mění postavení ženy ve společnosti. Dnes už ženy nejsou v rodině postaveny do role hospodyně a matky. Ženy se emancipují, více se starají o svoji kariéru. Generace si již dnes nepředávají pozemky, domy a rodinné podniky, jako tomu bývalo dřív. Dnes je důležitým vkladem rodičů do rodiny vzdělání. Vzdělávání dětí zajišťují specializované instituce. V dnešní době se doba vzdělávání prodloužila, vzdělávání je téměř celoživotní záležitost a vysoce se specializovalo. Rodiny tlačí na děti, aby se vzdělávaly. S vývojem techniky a vědy je někdy problém udržet krok. Děti jsou tedy připravovány na to, že budou žít v čím dál méně předvídatelné době. Přesto všechno někdy ve svých dovednostech předběhnout své rodiče.⁴⁷

3.2.1 Vazba matky a dítěte

Kvalitní vazba mezi matkou a dítětem, později dítětem a ostatními členy rodiny, je důležitá pro osobnostní vývoj člověka. Nejmocnější instinkt novorozence je pátrání po ochraně u nejbližšího dospělého. Náruč tohoto dospělého se pro něj stane pevným bodem, do kterého má neustálou potřebu se vracet. Pokud chování rodiče je nepřiměřené k dětské potřebě bezpečí, dítě si nevytvoří základní důvěru k dospělému. Následkem může být to, že dítě stírá potřebu a odmítání rodiče. Kvalitu vazby matky na dítě můžeme zjistit už v těhotenství. Děti, které nemají se svou matkou kvalitní vazbu, mají vyšší pravděpodobnost, že budou v budoucnu matkou zanedbávány nebo týrány. Komplikace v těhotenství nebo při porodu mohou být prediktory kriminálního chování dítěte.⁴⁸

3.2.2 Rodinné prostředí

„Studie delikventně jednajících mladistvých založené na jejich popisu rodinného prostředí (shrnutí těchto studií viz Snyder a Patterson, 1987) ukazují rodinné prostředí přestupníků zákona jako chladné, s minimem rodičovského zájmu o děti. Rodiče jsou

⁴⁶ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 60 – 61.

⁴⁷ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 39.

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 42.

děťmi charakterizováni jako pasivní či odmítaví, nezainteresovaní na potřebách dítěte. V takových rodinách je pravděpodobnější, že se u dítěte vyvine některý z výše zmíněných druhů nejisté vazby k rodiči, a tím pádem i ke světu dospělých. Častěji asi půjde o vazbu vyhýbavou a dezorganizovanou (pro níž vytváří půdu agresivní odmítání dítěte, těžké tělesné trestání).“⁴⁹

Zvláštní skupinou jsou děti, které rodinné prostředí nikdy nepoznaly. Tyto děti vyrůstaly v kolektivních institučních zařízeních a mají problém navazovat vztahy a najít v nich uspokojení. Také mají problém s realitou mimo dětský domov. Projevy delikventního chování se objevují v dospívání a v časně dospělosti. Příčinou tohoto chování je buď projev naivity, nebo problém s respektováním světa mimo ústavní péči. Vězení jim může připadat jako známé prostředí a začnou toto prostředí nevědomky upřednostňovat.⁵⁰

3.2.3 Výchovný styl v rodině

Výchovný styl rodiny má také vliv na delikventní chování dětí. V rodině, kde mají děti problém s delikventním chováním je potvrzeno, že rodiče málo tvoří u dětí zábrany v asociálním chování nebo je jejich výchovný styl nesoudržný. Jednou za čin dítě potrestají přehnaně, po druhé za totéž ho nepotrestají vůbec. Také se ukazuje příliš tvrdé a agresivní chování v rodinách, kde se u dětí vyskytuje delikventní chování.⁵¹

Zvláštní kategorie je nevědoměle rodičovské povzbuzování dítěte do delikventního chování. Tento případ byl už popsán v padesátých letech. Nejčastěji matka dítě nenápadně povzbuzuje k chování, které mu avšak na oko neschvaluje a zakazuje.⁵²

Důležitou součástí výchovy je kvalitní rodičovský dohled. Dohled má také souvislost s delikventním chováním dítěte. Dohledem je myšlena informovanost rodičů o jejich dítěti. Je důležité, aby rodič věděl, co jejich dítě dělá ve volném čase, s jakými kamarády se stýká, kdy se vrací domů a v jakém stavu. Čím méně své dítě rodiče sledují, tím je větší pravděpodobnost, že dítě spáchá nějaký trestný čin, že jej bude opakovat a může jít i o závažný trestný čin. Rozvod nebo od počátku neúplná rodina je dalším rizikovým faktorem. Děti postrádají zdroj opory a druhou autoritu. Přítomnost nevlastního otce může někdy přinést ještě větší riziko. Největším rizikovým faktorem je

⁴⁹ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 43.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 43.

⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 44.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 44.

rodič, který se chová delikventně – pije nadměrně alkohol, bere drogy, je často nezaměstnaný. Tento rodič je tím nejhorším vzorcem rodiče, jelikož nedodrží žádné preventivní opatření, aby nedošlo u jeho dětí k delikventnímu chování.⁵³

3.2.4 Konflikty v rodině

„Způsob řešení konfliktů v rodině má nepochybně vztah k delikventnímu chování dětí. Řadou výzkumů je potvrzeno, že děti vyrůstající v rodinách, kde je mnoho otevřených konfliktů mezi rodiči, mají větší sklon ke kriminálnímu chování než děti vyrůstající v klidném rodinném prostředí. Také konflikty dítěte se sourozenci předpovídají vyšší riziko delikvence. Z takového prostředí má dítě jednak tendenci co nejdříve a co nejčastěji unikat, jednak se v něm učí konfrontačnímu způsobu řešení těžkostí. V interakci rodin s delikventním potomkem nacházejí pozorovatelné mnoho obviňování, nevěcné a emoční diskuse o problémech, mnoho agresivních obran vlastní osoby, nepřesnější definice problémů, méně přijímání odpovědnosti méně přátelských sdělení, méně snahy zhodnotit, jak se zkoušené řešení problému prakticky osvědčuje (viz Snyder a Patterson, 1987)“⁵⁴

3.3 Škola a vzdělání

Novověká škola nikdy nebyla institucí, ve které by se děti učily jen předmětům. Učitelé se tu vždy zajímali o jejich socializaci, osobnostní a morální vývoj. Požadavků na školu neustále přibývá. Dnes jsou tři nejvlivnější filozofie vzdělávání: progresivismus (pružné osobnostně orientované kurikulum), rekonstrukcionismus (sociálně orientované kurikulum) a esencialismus (pevné akademicky orientované kurikulum, cílem je předávání tradičních znalostí a dovedností).⁵⁵

3.3.1 Škola a rodina

Škola ovlivňuje nejen děti, ale i celé rodiny. Škola má požadavky na rodinu – respektování začátku výuky, dodržování rozvrhu hodin, domácí příprava dětí. Rodiče se ve škole informují o výkonu a chování dětí ve škole. Dobrý prospěch a vzorné chování je důležitý moment, kdy je hodnoceno a sebehodnoceno dítě i celá rodina. Pokud je prospěch špatný nebo má dítě ve škole kázeňské přestupky, klima rodiny se mění. Často dojde i ke změně výchovy a mezi dítětem a rodiči dochází ke konfliktům a zátěžovým

⁵³ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 44 – 45.

⁵⁴ Tamtéž, s. 48.

⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 63 – 64.

situacím.⁵⁶ Špatné klima v rodině a hádky mezi dítětem a rodiči může být počátkem ke vzniku delikventního chování.

3.3.2 Postavení dítěte ve škole

Změní se životní rytmus dítěte – vstávání v určitou dobu, vyučování dělené přestávkami, odpolední či večerní příprava do školy. Škola po dítěti žádá, aby se ukáznilo. Ze začátku je učitel nejvýznamnější osobou ve škole. Učitel se stane autoritou pro dítě, podobně jako je rodič. Časem se pro dítě stanou důležitější spolužáci než učitel, k tomuto dochází již postupně na konci první třídy. Dítě se začne více zajímat o názor spolužáků. Děti si začnou vytvářet ve třídě vlastní „subkulturu“, která je typická zvláštním jazykem, zvyklostmi a rituály, do kterých učitelé většinou nebývají zasvěceni. Děti se ve třídě začnou dělit, nejběžnější je dělení na dívky a chlapce. Takovéto podskupiny mohou být počátkem vzniku asociálních part, s tímto se již můžeme setkat u dětí na prvním stupni.⁵⁷

Dělení se dětí navzájem do skupin může některé žáky vyloučit z kolektivu. Pokud učitel nezasáhne včas, může dojít k šikaně vyloučeného žáka. Šikana je také považována za delikventní chování. *„Vývoji směrem ke kriminalitě může bránit, resp. mu může napomáhat i reakce školy na zjištěné asociální chování jednoho či více dětí. Už způsob vyšetřování a zejména udílené sankce jsou pro všechny děti významnou zprávou o tom, jak škola dbá důstojnosti jednotlivce, která „pravidla hry“ opravdu platí a která jsou jen deklarována, do jaké míry jsou opravdu dodržována, zda se všem „měří stejným metrem“ atp.“*⁵⁸

3.3.3 Vzdělání a jeho vliv na delikvenci

S kriminalitou mládeže se můžeme setkat i v bohatých západních společnostech. Je zde neustále problém s nezaměstnaností, s nemajetností, s nedostatečným nebo neukončeným vzděláním a s nízkou motivací k práci. V Evropě je nejvíce nezaměstnaných mladých lidí s nejnižším vzděláním. Dosažené vzdělání dítěte ovlivní i vzdělání rodičů. Stát může kriminalitu redukovat tím, že bude pomáhat lidem se sociálním hendikepem (lidé bez práce, bez vzdělání). Tohoto hendikepu je může zbavit

⁵⁶ Srov. ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 64.

⁵⁷ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 75.

⁵⁸ Tamtéž, s. 77.

například pomocí sociálních dávek. Avšak sociální dávky nesmí štědré, protože jinak odradí jít do práce.⁵⁹

V moderních západních státech se snaží pomocí své vzdělávací politiky zajistit příležitost vzdělávat se každému. Je jedno z jaké společenské vrstvy dítě pochází, příležitost ke vzdělání má stejnou jako ostatní děti. Stát teda nabízí školám, které mají sociálně znevýhodněné děti, získat až dvojnásobný počet učitelů.⁶⁰

Ve spoustě zemí Evropy je problém s dokončováním studia u dětí, které pochází ze sociálně znevýhodněných rodin. Pokud dítě nedokončí studium, přichází problém uplatnit se na trhu práce. Dítě tedy nemá šanci dostat se z bludného kruhu sociálně znevýhodněných rodin. Při nízkých sociálních dávkách, mu nemusí zůstat na životní minimum a přikloní se k získání jídla či peněz nelegálním způsobem.

3.4 Vrstevnické skupiny

Již v předešlé kapitole o škole jsem se zmínila o dělení dětí do skupin ve třídě. Tyto skupiny bychom také mohli nazvat jako vrstevnické skupiny. Z hlediska sociální psychologie bych tyto skupiny zařadila do referenčních skupin. *„Referenční skupina je taková, ke které se jednotlivec hlásí, zahrnuje se do ní, identifikuje se s ní; buď je skutečně jejím členem, nebo touží po tom, aby se jím stal. Může to být třeba úspěšný sportovní oddíl, parta, socioprofesionální skupina. Jedinec očekává, že mu členství v takové skupině přinese uspokojení důležitých potřeb. Může přejímat vnější znaky referenční skupiny: způsob oblečení, chování, vyjadřování – zejména však její názory, postoje, hodnotové orientace. Referenční skupina má na jedince velmi silný vliv. Zvláštním případem je negativní referenční skupina – její cíle, hodnotové orientace a normy jedinec odmítá, chce se jich vyvarovat.“*⁶¹

⁵⁹ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 68 – 69.

⁶⁰ Srov. Tamtéž, s. 69.

⁶¹ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 274.

3.4.1 Dělení delikventních skupin

V cizí literatuře se můžeme setkat s rozlišováním delikventních skupin na tyto dva typy:

- stabilní a integrované skupiny – v prostředí, kde jsou delikventní normy přijímány i dospělými
- neintegrované a nestabilní skupiny – většinou vysoce násilnické, vzbuzují nejvíce obav obyvatel, v naší zemi je jich velmi málo.⁶²

3.4.2 Důležitost vrstevnické skupiny

Novodobá kriminologie nám poukazuje na to, že kriminalita mládeže je téměř vždy páchána v partách neboli v neformálních vrstevnických skupinách. Tyto neformální skupiny nám většinou vznikají z formálních skupin – spolužáci ze školy, svěřenci stejných docházkových zařízení pro rizikovou mládež.⁶³

Pokud dítě pochází z dysfunkční rodiny, je pro něj vrstevnická skupina důležitější než pro děti vyrůstající v plně funkčních rodinách. Nároky na dítě ve vrstevnické skupině jsou mnohem vyšší než v jakýchkoliv jiných skupinách. Po dítěti se chce kromě způsobu vyjadřování také úprava zevnějšku, poslech stejné hudby, způsob chování k opačnému pohlaví, postoj ke škole, ke kouření, k drogám, k alkoholu atd.⁶⁴

„U dětí frustrovaných nízkou podporou rodiny je pravděpodobné, že potřeba kladného přijetí vrstevnickou skupinou bude ještě silnější než u dětí s dobrým rodinným zázemím. Na tyto děti má vůdce party velký vliv a také ho využívá. Vstupním rituálem do již ustavené delikventní skupiny je v některých západních zemích dokonce spáchání nějakého závažného trestného činu; tím adept překročí hranici běžných tabu a může být v případě potřeby vůdcem skupiny či ostatními členy party vydírán hrozbou, že jeho čin bude anonymně oznámen policii. Hrozba ztráty postavení ve vrstevnické skupině je tak posilována hrozbou prozrazení a případných sankcí.“⁶⁵

3.4.3 Kriminální činnost ve skupinách

U některých part může začít kriminální činnost tím, že tráví čas v hernách a záhy jim na tento způsob života začnou docházet peníze. Začnou si je tedy opatřovat drobnými krádežemi. V naší zemi je tento typ delikventních part asi nejčastějším typem delikventní skupiny. Jiné party vede ke kriminalitě nuda. Dalším motivem

⁶² Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 86.

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 82.

⁶⁴ Srov. Tamtéž, s. 83.

⁶⁵ Tamtéž, s. 83.

delikventního chování může chuť předvést se před kamarády. Ve skupinové atmosféře nelze couvnout, protože by se ve skupině shodil svou slabostí.⁶⁶

3.5 Média

„O vlivu médií, a zejména televize na socializaci dnešních dětí a mládeže ve vyspělých zemích nemůže být pochyby. Děti a dospívající sledují televizi nejvíce ze všech médií. Čas, který věnují sledování televize, je v průměru delší než všechny jiné mimoškolní (resp. mimopracovní) činnosti, jimž se děti a dospívající v naší kultuře věnují.“⁶⁷ U dětí velmi klesl zájem o četbu novin, časopisů a knih, o návštěvy výstav, divadel a galerií a také o aktivní sport. Zlo a násilí, které se objevuje v televizi, nemusí mít špatný vliv na děti, pokud je správně prezentováno. Když se dospělý o dítě nezajímá, pak může dítě považovat násilí za způsob, jak si prosadit lidské potřeby.⁶⁸

„Televize může působit na děti negativními jevy:

- *samoúčelné zobrazování násilí a jeho zlehčování,*
- *vulgární zobrazování sexu a lidského těla snižující lidskou důstojnost,*
- *agresivita zaměřená proti některým náboženským, politickým, sociálním, etnickým či jiným skupinám,*
- *špatný příklad pro děti a mladistvé ohrožující jejich psychický, morální a sociální vývoj.“⁶⁹*

Množství studií nám ukazuje, že už roční děti umí napodobovat to, co viděly v televizi. Např. když se postavy v kresleném seriálu chovají agresivně, tuto agresivitu přenesou na hračky či vůči ostatním dětem. Televize posiluje agresivitu nejen u dětí a také posiluje pocit, že svět je nebezpečné místo. Člověk, který sleduje televizi velmi často, ztratí spojení s reálným světem a může začít ochabovat jeho schopnost rozlišit možné od nemožného.⁷⁰

Velký vliv na děti kromě televize mají počítačové hry. Na počítačové hry si můžeme vytvořit závislost. Děti často hrají hry plné agresivního chování a poté stejně jako u televize přijdou o schopnost rozlišit realitu od nemožného. „Analýza APA (American Psychological Association) zkoumající desítky let výzkumů poukazuje, že vliv násilných počítačových her na děti a dospívající může být okamžitý a dlouhodobý

⁶⁶ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 83.

⁶⁷ Tamtéž, s. 100.

⁶⁸ Srov. Tamtéž, s. 100 – 101.

⁶⁹ Tamtéž, s. 101.

⁷⁰ Srov. Tamtéž, s. 102 – 103.

- zejména u chlapců mohou takovéto hry podporovat agresivní chování. Násilné hry mají okamžitý efekt (bezprostředně po hraní absolvovaný test ukazuje na nárůst agresivity), stejně tak jako dlouhodobý. Hráči dlouhodobě se věnující násilným hrám jsou více nepřátelští a více vstupují do sporů s autoritami i spolužáky.“⁷¹

⁷¹ PC tuning *Počítačové hry mohou za násilí a agresi*, [online].

4 Delikventní činy

„Stupně závažnosti jednání/činu, kterým osoba porušuje normy:

1. **disociální** (např. dětský vzdor, neposlušnost, nekázeň ve škole, lhavost, poruchy afektu, špatné návyky, drobné přestupky proti normám, aj.)
2. **asociální** (závažnější odchylky chování od sociálních, etnických a pedagogických norem, které však ještě nemají ráz trestné činnosti, např. výtržnictví, útěky, toulky, záškoláctví, alkoholismus, toxikomanii, tabakismus, demonstrativní sebepoškozování, gamblerství, popř. prostituci, kdy jedinec poškozuje spíše sebe než okolí)
3. **antisociální** (je závažné protispolečenské jednání zahrnující veškerou trestnou činnost – krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití, vraždy, rasismus, distribuce drog a další, vyznačuje se agresivitou, destruktivní činností)⁷²

O některých činech se zmíním podrobněji, protože s těmito činy se můžeme ve své pedagogické praxi velice často setkat.

4.1 Lhavost

Pokud dítě nedovede vyřešit nepříjemnou situaci jinak, uniká ke lhaní. Pravá lež je tedy úmyslná a dítě si je vědomo nepravdivosti. Pro dítě to je obranný mechanismus. Lež má cíl: dítě se potřebuje vyhnout potížím nebo potřebuje získat nějakou výhodu. Když dětské lži hodnotíme, je důležité, jak často dítě lže, komu lže, v jakých situacích a hlavně, co ho vede ke lhaní. Můžeme se setkat ještě se lží, která má záměrně poškodit jiné osoby nebo má dítě díky ní dosáhnout vlastního prospěchu.⁷³

4.2 Útěky

Když dítě řeší svůj problém útekem, zdá se mu jeho prostředí ohrožující nebo nepřijatelné. Pokud se dítě rozhodne k útěku od rodiny, znamená to, že rodina dítěti nezaručuje bezpečí a jistotu – ve své funkci tedy selhává. Nefunkční rodina tvoří riziko pro další poruchy chování u dítěte. Je důležité situaci řešit.⁷⁴

⁷² Ostrov radosti – Středisko volného času *Kriminalita, delikvence, vandalismus*, [online].

⁷³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 280.

⁷⁴ Srov. Tamtéž, s. 281.

Existují různé formy útěků, které mají nejen odlišný projev, ale i odlišnou motivaci:

- **Reaktivní, impulzivní útěky** - reakce na situaci doma nebo ve škole. Jejich smyslem je např. potřeba úniku před trestem, který dítě prožívá jako nesnesitelný. Útěk je varováním a dítě se však zpravidla chce domů vrátit. Pokud se vše vyřeší, útěk se již neopakuje.
- **Chronické útěky** – plánované a připravované, vyplývají z dlouhodobých problémů. Jako cíl může být osoba, ke které dítě utíká. Dítě se většinou nechce vrátit. Tyto útěky se objevují u dětí z narušených a nefunkčních rodin. Do této kategorie také patří útěky dětí z dětských domovů a výchovných ústavů.
- **Toulání** – dlouhotrvající opuštění domova, navazující na útěky. Dítě nemá téměř žádné citové vazby k rodině a nezáleží mu na ní. Toulání může probíhat i v partě. S touláním můžou souviset další delikventní činy, např. krádeže.⁷⁵

4.3 Šikana

„Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.“⁷⁶

Šikana je agresivní porucha chování. Týká se nejen dětského věku. S přibývajícím věkem stoupají tendence k šikaně. Většinou se projevuje jako fyzické násilí nebo vydírání.

- Agresor je většinou fyzicky zdatný s potřebou předvádět se. Nemá dostatečně vyvinuté sebevědomí a za své činy nezná pocit viny.
- Oběť má často nějaký handicap. Obětí je zpravidla tiché a nejisté dítě s nízkým sebevědomím, které je zvyklé se podřizovat.⁷⁷

„Proces šikanování probíhá obvykle ve čtyřech na sebe navazujících fázích:

- *první kontakt, konflikt, při kterém aktér zjišťuje, eventuálně ověřuje vhodnost partnera interakce stát se obětí šikany. Potvrzením vstupní „diagnózy“ – oběť prokáže strach, stáhne se, reaguje pasivně – vstupuje proces do své druhé fáze*
- *fáze psychického teroru, kdy útoky vůči oběti nabývají na intenzitě a adresnosti. Sebedůvěra oběti rapidně klesá, postižená osoba se dostává stále více do defenzívy*

⁷⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 281.

⁷⁶ Tamtéž, s. 283.

⁷⁷ Srov. Tamtéž, s. 283 – 285.

- *případ se stává známým v nejbližším sociálním okolí. V závislosti na reakci okolí – neutrální či dokonce podporující projevy šikany – se prohlubují pocity deprese oběti, zvyšuje se její neschopnost útokům se aktivně bránit*
- *izolace, únik, psychické selhání oběti s často přetrvávajícími následky emocionální újmy“⁷⁸*

4.4 Krádeže

Krádež je záměrné jednání. Je to forma omezení vlastnického práva jiného člověka nebo společnosti. Krádeže jsou velmi závažné poruchy chování. U mladších dětí jde většinou o neplánované, příležitostné krádeže. Je to většinou reakce na nutkání něco vlastnit, co se jim líbí. O takovém činu zpravidla nepřemýšlejí. Závažnější poruchou chování jsou předem promyšlené krádeže, se kterými se setkáváme až ve starším školním věku. Nejzávažnější krádeže se dějí v partách a často se opakují. Dítě má podporu v příslušnicích party.⁷⁹

Můžeme se setkat se třemi typy, kdy dítě krade:

- dítě krade pro sebe – dítě přemůže potřeba něco vlastnit a myslí si, že nelze té věci jinak dosáhnout, nebo výjimečně ho donutí ke krádeži potřeba uspokojit základní potřeby (jídlo, pití, oblečení)
- dítě krade pro druhé – dítě chce být přijato mezi své vrstevníky, např. krádeže doma nebo v samoobsluze
- dítě či mladistvý krade pro partu – dítě si chce krádeží udržet pozici v partě nebo je krádež součástí povinných aktivit v partě, odmítnutí může být nějak potrestáno⁸⁰

4.5 Záškoláctví

„Záškoláctví je úmyslné zameškávání školního vyučování. Žák o své vlastní vůli, většinou bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Vyskytuje se na ZŠ i SŠ již od 1. třídy a s postupujícím věkem, zvláště v období prepuberty a puberty, kdy se počet zameškaných neomluvených hodin zvyšuje. Bývá chápáno jako porušení školního řádu, ale ve skutečnosti jde o provinění proti školskému zákonu, který obsahuje ustanovení o povinné školní docházce. Omlouvání žáků je stanoveno školní řádem.

⁷⁸ SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*, s. 115 – 116.

⁷⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 282.

⁸⁰ Srov. Tamtéž, s. 282 – 283.

Nezřídkou je spojeno s dalšími projevy rizikového chování, které mají neblahý vliv na osobnostní vývoj jedince. Často má souvislost se školní neúspěšností žáka, objevuje se u starších dětí a tento jev má tendenci se prohlubovat.“⁸¹

Záškoláctví může být impulsivní (neplánovaný odchod) nebo účelové a plánované (předem naplánovaný odchod). Záškoláctví může mít tři příčiny: negativní vztah ke škole, vliv rodinného prostředí nebo způsob trávení volného času.⁸²

⁸¹ Ostrov radosti – Středisko volného času *Záškoláctví*, [online].

⁸² Srov. Tamtéž.

5 Prevence kriminality dětí a mládeže

Jako důležitou součást mé práce bych viděla kapitolu o prevenci kriminality. „*Výrazem prevence máme v této kapitole na mysli zejména prevenci primární a prevenci sekundární čili předcházení delikventnímu jednání u celé populace dětí, resp. u dětí, jež se ještě delikventního chování nedopustily, ale podle určitých známek lze soudit, že k němu mají trvalejší sklon.*“⁸³ Výchova dětí v rodinách a ve školách je nejvýznamnějším prostředkem sociální prevence. Dále je důležitá sociální politika státu, která ovlivňuje systém vzdělávání, zaměstnanost, stabilitu rodiny a fungování policejního a soudního systému. Jako prevence proti trestným činům by mohla fungovat hrozba trestu. Pachatele by teoreticky mohly odstrašovat: výše trestu, rychlost trestu a neodvratnost trestu. Podle kriminologického výzkumu se však prokazuje, že výše trestu nemá téměř žádný vliv na kriminální chování populace. Ten, kdo páchá trestný čin poprvé, skoro nikdy neví, jakou výši trestu dostane. A ti, kteří čin nepáchají poprvé a sankci za něj znají, si myslí, že tentokrát nebudou vypátráni.⁸⁴

Dobrá primární a sekundární prevence kriminality musí bránit nejen budoucí kriminalitě dětí, ale i všem typům sociálního selhání – kriminalitě, šíření drog, nákaze virem HIV, předčasným těhotenstvím, atd. Cílem primární prevence nemůže být pouhá absence sociálně patologických jevů, cílem musí být předvést sociálně příznivé chování.⁸⁵

„*Cílovou skupinou preventivních opatření mohou být:*

- *hyperaktivní děti,*
- *děti selhávající ve škole,*
- *děti s poruchami chování,*
- *děti zneužívané a týrané v rodinách,*
- *děti z dysfunkčních rodin,*
- *děti z čtvrtí, kde je vysoká úroveň kriminality,*
- *děti z rodin žijících pod hranicí životního minima,*
- *děti z rodin, v nichž chybí otec,*
- *děti s predelikventním chováním,*
- *populace všech rodičů v komunitě,*

⁸³ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 265.

⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 266.

⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 267.

- *populace všech občanů státu aj.*“⁸⁶

Při prevenci je důležité zvolit si cílovou skupinu. Musíme si definovat cílovou skupinu, postup práce s ní a hodnocení efektivity, aby byla prevence přínosná. Čím víc prostředí cílové skupiny zahrnuje prevenci, tím větší je šance, že jí prevencí ovlivníme. Čím více ovlivníme prevencí osoby v cílové skupině, tím větší je naděje, že bude dítě ovlivněno. Je tedy špatné ovlivňovat pouze ohrožené děti. V naší zemi je bohužel tento postup zahrnut ve školním prostředí a přijímá ho i mnoho nestátních organizací, které nabízí školám různé preventivní programy. Příjem prevence u dětí je závislý na tom, kdo jim prevenci poskytuje. Od neoblíbeného pedagoga děti nebudou přijímat jeho poznatky. Nejlépe dítě přijímá poznatky, pokud jsou spojeny s přímou zkušeností. Má tedy větší smysl formou interaktivního učení podporovat rozvoj sociálních kompetencí dítěte než dítě vyučovat teoretickým poznatkům o zločinnosti, jejímu předcházení a trestání.⁸⁷

„Ve shodě s novější literaturou rozdělíme přehled principů a ukázek preventivních programů do pěti skupin:

- *předškolní programy pro děti,*
- *programy určené rodičům,*
- *programy vázané na školu,*
- *vrstevnické programy a*
- *komunitní programy.*“⁸⁸

5.1 Programy prevence

5.1.1 Předškolní programy pro děti

Program, který zatím ještě nikdy nebyl organizován s cílem předejít delikventnímu chování u dětí v budoucnu. Cílem programu je připravit předškolní děti na školní docházku. Příprava se týká dětí, které by mohly ve škole selhávat. Program má děti motivovat ke vzdělávání se. Program je nabízen dětem z ohrožených rodin či dětem z chudých čtvrtí. Začíná obvykle jeden nebo dva roky před začátkem nástupu do školy. Celý program bychom mohli nazvat hrou na školu, kde děti mají větší volnost a tolerují

⁸⁶ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 267.

⁸⁷ Srov. Tamtéž, s. 268.

⁸⁸ Tamtéž, s. 268 – 269.

se jejich odlišnosti. Nejznámější je asi program Perry Preschool Program v Michiganu v USA. Děti, které prošly tímto programem, měly méně problémů se zákonem, než děti, které nebyly do tohoto programu zařazeny. I přes původní cíle projektu se ukázalo, že prevence školního selhávání má vliv na delikventní chování dětí v budoucnosti.⁸⁹

5.1.2 Programy určené rodičům

Některé programy poskytují poradenské a terapeutické služby rodičům rizikových dětí. První část programů pro rodiče poskytuje služby podle potřeb jednotlivých rodin, druhá část programů funguje jako škola pro rodiče. Zde mají rodiče nastudovat si příručku o výchově. Poté se s terapeutem zabývají problémy, kterými jejich dítě trpí, popřípadě jimi trpí celá rodina. Rodiče si zaznamenávají projevy dítěte a učí se ho chválit a trestat.

90

V ČR funguje občanské sdružení SPIN, vedené K. Beaufortovou. Toto sdružení funguje podle holandské metody podpory rodin, tzv. videotréninkem interakcí. Vyškolený instruktor zaznamenává videokamerou reakce rodiče k problémovému dítěti. Poté vybere části, kde je chování rodiče k dítěti pozitivní. Tyto části poté rodině promítne a tím posiluje správný harmonický chod rodiny. Výzkumy prokázaly, že těmito projekty lze snížit výskyt agresivního a asociálního chování dětí.⁹¹

5.1.3 Programy vázané na školu

„Tradičně je škola pokládána za místo, kde se děti učí „znalostem“, případně si osvojují postupy umožňující racionálně řešit jasně definované „problémy“ příslušející do jednotlivých „předmětů“. Škola však může učit více. S tím, jak slábnou vliv hlavní tradiční socializační instituce na děti – rodiny, doufají mnozí, že škola by ji mohla nahradit právě v posilování těch postojů a dovedností, jež jsou předpokladem prosociální, nekriminální dráhy.“⁹²

Godson rozlišuje tři přístupy, které se ve školách na celém světě začínají prosazovat. Prvním přístupem je občanské vzdělávání, které má za cíl vychovat dobré občany, kteří se budou angažovat na tvorbě zákonů. Druhý přístup má za cíl vzdělávat v právu. Třetí přístup se zabývá morálním vzděláváním – děti se naučí správně morálně rozhodovat, proto zaujmají i správná stanoviska ke kriminálnímu chování jiných lidí.

⁸⁹ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 269 – 270.

⁹⁰ Srov. Tamtéž, s. 270.

⁹¹ Srov. Tamtéž, s. 272.

⁹² Tamtéž, s. 272 – 273.

S těmito postupy se můžeme setkat v některých preventivních projektech ve školách. Tyto projekty se pokouší snížit predeliktivní a deliktivní chování dětí ve škole a také je poučují o případných následcích, které za své kriminální chování mimo školu následují. Těž je připravují na to, jak se zachovat při setkání s kriminálně jednajícími lidmi.⁹³

Ve škole také mohou působit preventivní programy, kde se děti učí sociálním dovednostem. Naučí se, jak slušně o něco požádat a jak odmítnout něco, co je nesprávné. Podobným školním programem je posilování schopnosti řešit problémy. V tomto programu děti diskutují v malých skupinkách a učí se vnímat a respektovat názory jiných. Oba tyto preventivní programy zlepšují atmosféru třídy, snižují asociální chování dětí a zlepšují vazby mezi dětmi. Školy, ve kterých jsou učitelům lhostejné osudy dětí, školy, kde jsou třídy velké a kde známkuje děti především špatnými známkami, bývají též školami s vysokým počtem deliktivních dětí.⁹⁴

5.1.4 Vrstevnické programy

Vrstevnické programy někdy organizují i spolky dětí a mládeže. Některé spolky pracují se všemi dětmi, jiné pouze s rizikovou mládeží. V USA funguje program Cílený přesah. Tyto kluby organizovali rekreační a sportovní akce pro nedeliktivní mládež. V osmdesátých letech začali vyhledávat děti od dvanácti do osmnácti let, které jsou velmi rizikové. V klubech byli vyškoleni pracovníci, kteří napomáhají rizikové mládeži, která klub navštíví. Pracovník se spojí s dalšími profesionály, kteří působí ve školách nebo v sociální službě. Tito lidé potom pomohou dítěti vyřešit jeho těžkosti ve škole nebo v jiném prostředí. Program podporuje Federální úřad pro prevenci delikvence a právo nad mládeží. Podporu také mají v mnohých státních a místních úřadech, též s nimi spolupracují soudy a školy.⁹⁵

5.1.5 Komunitní programy

„O komunitní strategii prevence platí víc než o jiné formě prevence, že nemůže být specifická a musí se zaměřovat současně na všechny hrozící typy sociálního selhání. Primárním článkem komunitní prevence nemůže být jiná instituce než škola a cílem jedna musí být předcházení školnímu selhání dítěte. Toho škola může dosáhnout jen flexibilitou svých výukových programů a napojením na jiné potenciální zdroje pomoci

⁹³ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 273.

⁹⁴ Srov. Tamtéž, s. 274 – 277.

⁹⁵ Srov. Tamtéž, s. 279.

ohroženým dětem a rodinám. Škola je totiž díky dlouhodobému kontaktu s dítětem nejzpůsobilejší k rozpoznání toho, které děti mají rizikovou osobnostní výbavu, i toho, které rodiny poskytují dětem nedostatečné zázemí ve všech možných smyslech tohoto slova.“⁹⁶

5.2 Prevence v České republice

Vrcholným státním orgánem prevence v ČR je Republikový výbor pro prevenci kriminality, které byl zřízený v roce 1993 při Ministerstvu vnitra. Hlavní činností výboru je vytvořit koncepci preventivní politiky vlády ČR na meziresortní úrovni a její konkretizace na místní úrovni. Má na starost schvalování dotací na projekty kriminality, o které žádají města. Výbor má 18 členů. Předsedou je ministr vnitra a místopředsedou je 1. náměstek ministra vnitra.⁹⁷

„Jako poradní orgán Republikového výboru byla zřízena Komise pro výběr projektů Programu prevence kriminality k poskytování dotací ze státního rozpočtu. Výsledkem meziresortní spolupráce je vybudovaný systém prevence kriminality v České republice, který se opírá o resortní preventivní programy, programy prevence kriminality na místní úrovni, aktivity Policie ČR, nestátních neziskových organizací i podnikatelských subjektů.“⁹⁸

Další ministerstva mají také své úkoly v oblasti prevence. Primární prevenci řeší Program sociální prevence a prevence kriminality, kterým se zabývá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Sekundární prevenci má na starost Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Prevence je zaměřená na ohrožené mladé lidi, jejich rodiny a na skupiny mládeže.⁹⁹

5.3 Prevence sociálních deviací

Sociální deviace označuje chování, kterým je porušována sociální norma. Je to tedy i delikventní chování. Máme tři druhy prevence:

1. Primární – zabývá se dětmi, které ještě žádný delikventní čin nespáchaly, na prevenci by se měla podílet škola, rodina a společnost

⁹⁶ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 283.

⁹⁷ Srov. Ministerstvo vnitra České republiky *Republikový výbor pro prevenci kriminality*, [online].

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 288.

2. Sekundární – pro ty, kteří balancují na hraně, je důležité je strhnout na správnou stranu – instituce: výchovné ústavy, sociální pracovníci, protidrogová centra, charitativní instituce, o tuto prevenci by se měli postarat učitelé a rodiče
3. Terciální – prevence, ve které se již pracuje s dětmi, které nějaký delikventní čin spáchaly. Důležitým úkolem je ochrana společnosti a snížení následků např. protialkoholové léčebny, výchovné ústavy či psychiatrické léčebny¹⁰⁰

¹⁰⁰ Srov. Metodický portál RVP *Kriminalita dětí a mládeže*, [online].

6 Trest, opatření, trestní řízení a ochranná výchova

6.1 Trest a opatření

Zákon č. 218/2003 Sb. upravuje zvláštní režim pro osoby mladší 18 let, které spáchaly trestný čin. V zákoně je rozlišen mladistvý (od 15 do 18 let) a dítě (osoba mladší 15 let). Pokud je mladistvý vinný, není mu udělen trest, ale tzv. opatření.¹⁰¹

6.1.1 Provinění u mladistvých

V kapitole s pojmy zmiňují, že u mladistvých trestné činy nazýváme provinění.

*„Aby se jednalo o provinění, za které by měl být mladistvý stíhán, příp. odsouzen, musí toto provinění vykazovat míru závažnosti vyšší než malou. Mladistvý musí mít vždy obhájce, a to až do doby, než dosáhne 18 let věku. Do vazby jej lze vzít jen v opravdu výjimečných případech.“*¹⁰²

6.1.2 Opatření u mladistvých

Z předešlé části vyplývá, že trest u mladistvých nazývá zákon opatření. V zákoně se uvádí 3 druhy opatření – výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření.

- Výchovná opatření – dohled probačního úředníka (pozoruje odsouzeného v jeho prostředí), probační program (např. sociální a psychologický výcvik), výchovné povinnosti (např. povinnost bydlet s rodiči či nahradit škodu), výchovná omezení (např. zákaz užívání návykových látek), napomenutí s výstrahou (upozornění na důsledky, které by následovaly při opakování trestné činnosti)
- Ochranná opatření – ochranné léčení (např. protitoxikomanické), zabezpečovací detence (ochranné léčení v zařízení, které spravuje vězeňská služba), ochranná výchova (v případě, že není mladistvému zajištěna dobrá výchova), zabránění věci či jiné majetkové hodnoty (majetek, který byl získán při trestné činnosti)
- Trestní opatření – obecně prospěšné práce, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu (pohrožení peněžitým opatřením), propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti

¹⁰¹ Srov. Trestní řízení *Trestní řízení ve věcech dětí a mladistvých*, [online].

¹⁰² Tamtéž.

(nesmí být překážkou pro přípravu povolání mladistvého), vyhoštění (platí pro cizince, kteří nemají v ČR rodinu anebo azyl), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem (pohrožení odnětím svobody), odnětí svobody nepodmíněně (pouze v případě, kdy by jiné opatření nevedlo k nápravě mladistvého).¹⁰³

6.1.3 Provinění u dětí

Děti nemohou být trestně stíhány za své činy, jelikož jsou trestně neodpovědné (nedovršily 15 let). V případě, že dítě vykoná čin, který má prvky trestného činu, probíhá řízení podle občanského soudního řádu, ne podle trestního řádu. Dítě musí mít opatrovníka, nejčastěji advokáta.¹⁰⁴

6.1.4 Opatření u dětí

Soud může upustit od opatření nebo nařizuje tato opatření:

- dohled probačního úředníka
- zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- ochrannou výchovu¹⁰⁵

6.2 Ochranná výchova

„Lidé se dopouštějí trestné činnosti v každém věku, nejvíce však v mládí a v rané dospělosti. Stávající česká právní úprava umožňuje trestně stíhat za přestoupení zákona jen mladistvé, kteří v době spáchání činu dovršili patnáct let. Mladiství, tj. ti, kdo se podle naší legislativy pohybují ve věkovém rozmezí 15 – 18 let, trestně odpovědní jsou, nicméně sankce, které jsou jim ukládány, jsou méně přísné než u dospělých. Osobám mladším patnácti let, které naše legislativa nazývá děti, může být místo trestní sankce uložena v rámci občanskoprávního řízení tzv. ochranná výchova, tj. výchova ve státním zařízení, které náleží do rezortu ministerstva školství. I když vyšetřování ukáže, že osoba mladší než patnáct let spáchala protizákonný čin, trestní postih u ní není možný.“¹⁰⁶

¹⁰³ Srov. Trestní řízení *Trestní řízení ve věcech dětí a mladistvých*, [online].

¹⁰⁴ Srov. Tamtéž.

¹⁰⁵ Srov. Tamtéž.

¹⁰⁶ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 145.

Soud může dítěti za své činy nařídit ochrannou výchovu, kterou upravuje Sbirka zákonů č. 383/2005. „Účelem školských zařízení pro preventivně výchovnou péči je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji.“¹⁰⁷

Zařízeními jsou:

- diagnostický ústav
- dětský domov
- dětský domov se školou
- výchovný ústav

6.2.1 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav je definován §5 zákonem č. 383/2005. Pobyt v diagnostickém ústavě může být nařízen soudem anebo dobrovolný. Děti jsou zde psychologicky a speciálně-pedagogicky vyšetřeny. Pobyt zde trvá zpravidla osm týdnů.¹⁰⁸

6.2.2 Dětský domov

Dětský domov je školské zařízení, které zajišťuje ústavní péči. Dětský domov nahrazuje rodinnou péči. Děti dochází do státní školy. Toto zařízení spravuje § 12 zákon č. 383/2005.¹⁰⁹

6.2.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou definuje § 13 zákon č. 383/2005. Dětský domov se školou se od dětského domova liší tím, že jsou v něm děti umístěny pouze po dobu povinné školní docházky.¹¹⁰

6.2.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav najdeme v zákoně č. 383/2005 pod § 14. Jsou zde umístěny děti starší 15 let. Tato ústavní péče je nařízena dětem s vážnými poruchami chování.¹¹¹

¹⁰⁷ Zákon č. 383/2005 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, §1.

¹⁰⁸ Srov. Tamtéž, §5.

¹⁰⁹ Srov. Tamtéž, §12.

¹¹⁰ Srov. Tamtéž, §13.

¹¹¹ Srov. Tamtéž, §14.

Závěr

Hlavním cílem mé práce bylo přiblížit problematiku, které souvisí s delikvencí dětí a faktory, které mají zásadní vliv na její vznik.

Nejdříve jsem vymezila pojmy, které s delikvencí úzce souvisí. Nejdůležitější ze všech pojmů je samozřejmě samotný pojem delikvence dětí. I přestože je pojem delikvence dětí širším pojmem než kriminalita, mezi lidmi se více používá pojem kriminalita dětí. Ve své práci jsem se snažila podrobně vystihnout vývoj dítěte. U vývoje dítěte jsem se zaměřila na ty momenty, které mohou podpořit vznik delikvence, např. hádky mezi rodiči, styl výchovy, nástup do školy nebo sdružování se dětí v partách kamarádů.

Velký důraz kladu na faktory, které ovlivňují u dětí vznik delikvence. Některé faktory mohou působit neúmyslně, avšak velmi účinně. Jako příklad bych uvedla školu či rodinu. U vrstevníků se ovšem nejčastěji setkáváme se záměrným ovlivňováním. Velmi často jde o různé rituály – drobná krádež v obchodě či doma má zajistit dítěti místo ve vrstevnické skupině, kam se snaží patřit. Toho nejčastěji využívá vůdce skupiny, který umí vycítit slabého jedince, který je snadno ovlivnitelný k takovému činu.

Delikventní činy také označujeme jako poruchy chování, většinou je takto nazýváme až ve středním školním věku. Jedna část delikventních činů se řadí mezi neagresivní poruchy a druhá část mezi agresivní poruchy chování. Z obou částí se běžnými delikventními činy zabývám.

Důležitou prací proti delikvenci je pečlivá prevence. S prevencí se musí začít už u dětí předškolního věku. V tomto období je dítě nejvíce tvárné. Pokud přichází z dobrého prostředí, nebude mít problém přijímat hodnoty prevence. Dětem, které přijdou z rodin, kde mohou na ně působit faktory ovlivňující vznik delikvence, bude horší vštípit hodnoty prevence. I v dalších fázích života je důležité s dětmi pracovat a neustále jim připomínat správné společenské normy.

Hrozba trestu a následná ochranná péče by měla děti odradit od konání delikventních činů. Pokud ovšem toto správně nezapůsobí a dítě nějaký vážný delikventní čin vykoná, je mu soudem následně nařízeno jedno z opatření, která zákon uvádí.

Seznam použitých zdrojů

ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, s. r. o., 2001. ISBN 80-7178-463-X

Lidské tělo: srozumitelný a zevrubný průvodce po strukturách a funkcích lidského organismu. 2. vyd. Bratislava: Gemini, spol. s r. o., 1992. ISBN 80-85265-59-1

LISÁ, L.; KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. Praha: AVICENUM, zdravotnické nakladatelství, n. p., 1986. ISBN 08-084-86

MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. aktualiz. Praha: Portál, s. r. o., 2003. ISBN 80-7178-771-X

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2006. ISBN 80-7367-124-7

SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. Praha: EUROUNION, s. r. o., 1996. ISBN 80-85858-30-4

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2002. ISBN 80-7178-678-0

Zákon 383/2005 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění platném k 1.12. 2005

Internetové zdroje

Metodický portál RVP, Kriminalita dětí a mládeže, [online], [cit.2015-03-24].

Dostupné na

WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/N/16439/kriminalita-deti-a-mladeze.html/>>.

Ministerstvo vnitra České republiky, Republikový výbor pro prevenci kriminality, [online], [cit.2015-03-23].

Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/rvppk-republikovy-vybor-pro-prevenci-kriminality.aspx>>.

Národní informační centrum pro mládež, Kriminalita a delikvence - charakteristika, [online], [cit.2015-03-04].

Dostupné na WWW: <<http://www.icm.cz/kriminalita-a-delikvence-charakteristika/>>.

Ostrov radosti – Středisko volného času, Kriminalita, delikvence, vandalismus, [online], [cit.2015-03-23].

Dostupné na WWW: <<http://www.ostrovzl.cz/prevence/kriminalita-delikvence-vandalismus/>>.

Ostrov radosti – Středisko volného času, Záškoláctví, [online], [cit.2015-03-05].

Dostupné na WWW: <<http://www.ostrovzl.cz/prevence/zaskolactvi/>>.

PC tuning, Počítačové hry mohou za násilí a agresi, [online], [cit.2015-03-04].

Dostupné na WWW:

<http://pctuning.tyden.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=5019&catid=1&Itemid=57>.

Trestní řízení, Trestní řízení ve věcech dětí a mladistvých, [online],

[cit.2015-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/trestni-rizeni-ve-vecech-deti-a-mladistvych/>>

Abstrakt

DOLEŽELOVÁ, S. *Psychologické otázky dětské delikvence*. České Budějovice 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Karolina Diallo.

Klíčová slova: dítě, delikvence, ochranná péče, delikventní činy, rodina, výchova, škola, legislativa

Práce se zabývá dětskou delikvencí. Popisuje vývoj dítěte od 3 do 13 let dítěte. Zmiňuje příčiny delikvence – dědičnost, rodina, škola, vrstevníci a média. V práci jsou uvedeny delikventní činy – lhavost, útěky, šikana, krádeže a záškoláctví. Dále popisuje programy prevence kriminality dětí a mládeže, prevenci v České republice a prevenci sociálních deviací. Jsou zde vysvětleny pojmy – trest, opatření a ochranná výchova.

Abstract

The psychological questions of the children's delinquency.

Key words: child, delinquency, institutional care, delinquency's acts, family, education, school, legislation

The thesis deals with children's delinquency. It describes the development of a child from three to thirteen years of age. It mentions causes of delinquency – heredity, a family, a school, same-age peers, and a media. The thesis talks about lying, escapes, bullying, theft and truanting. It also describes programs of criminal prevention by children and teen-agers, a prevention in the Czech republic and a prevention of social deviations. In thesis there are defined the basic concepts of punishments, arrangement and institutional care.